

Реалізацію механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні здійснюють уповноважені на це державні органи. У своїй праці науковець В.В. Назаров за сферою дії захисту прав і свобод особи поділяє на внутрішньодержавний, що здійснюється за допомогою внутрішньодержавних засобів захисту прав і свобод особи, і міжнародний, що здійснюється на основі загально-визнаних засад і норм, які регулюють сферу захисту прав і свобод особи міжнародними установами і організаціями, що наділені відповідними функціями і повноваженнями.

Внутрішньодержавний захист прав і свобод особи поділяється за суб'єктами здійснення цього захисту на: – судовий; – прокурорський; – захист конституційних прав громадян захисником; – захист Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; – захист прав людини і громадянина громадськими правозахисними організаціями. Міжнародно-правовий захист конституційних прав громадян порушених під час кримінального провадження знайшов своє відображення в діяльності Європейського Суду з прав людини [2, с. 388].

У кримінальному провадженні особами, права яких захищаються державою є не лише потерпілий, але й інші учасники. В загальному, ними є: по-перше – особи, що безпосередньо потребують захисту порушених прав (потерпілий, цивільний позивач); по-друге – особи, яким повідомлено про підозру та гарантовано ряд прав на захист від підозри (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, цивільний відповідач); по-третє – особи, які не є сторонами у справі, але мають пряме відношення до неї, та їх права можуть бути якимось чином обмежені (свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі тощо).

Отже, механізм захисту прав особи у кримінальному провадженні – це внутрішня узгоджена структура відповідних органів, установ, посадових осіб, що впливають на його хід і наслідки, а також осіб, які допускаються чи залучаються у розслідування і розгляд кримінальних справ з метою поновлення необґрунтовано обмежених чи незаконно порушених конституційних прав осіб [2, с. 389].

Аналізуючи механізм захисту прав людини у кримінальному провадженні в Україні, можемо зазначити, що в нашій державі функціонує ціла низка органів державної влади для реалізації цього права. Що стосується нормативного регулювання цього питання, то гарантії захисту прав та свобод людини закріплені не тільки в основному законі держави, але й в багатьох інших спеціальних нормативно-правових актах. Проблематика розглянутого питання виражається під час фактичної реалізації нормативних приписів державними інституціями на практиці, адже імплементация встановлених норм в реальному житті не завжди підтверджує їх дієвість. Адже у сучасному суспільстві державні органи, на жаль, не користуються авторитетом у громадян нашої держави, оскільки на практиці владні структури відновлюють порушені права не завжди демократичними методами, таким чином залишаючись джерелом загрозливих авторитарних тенденцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
2. Назаров В. В. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2009. № 1. С. 385–391 URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09nvvukp.pdf>

В.П.Кушніт

к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу, доцент

М.І.Кухта

гр. ПВ-23, Інститут права, психології та інноваційної освіти

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Покарання належить до кола основних фундаментальних інститутів кримінального права. У юридичній літературі немає єдиної думки щодо визначення покарання і його місця в кримінальному праві. Більшість вчених тлумачить покарання як правовий наслідок злочину, тим самим наголошуючи пріоритетність злочину відносно покарання. Проте існує й інша позиція. Так, ще А. Фейербах розглядав покарання як основне поняття, із якого утворюється все кримінальне право. Відомі юристи ХІХ – початку ХХ ст. також стверджували, що покаранню належить у кримінальному праві перше місце – це висвітлення самої ідеї кримінального права [1, с. 267]

Підтримуємо тлумачення дефініції «покарання» науковців Дудова О. О. та Хавронюка М.І., а саме покарання – це вид примусових заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються судом від імені держави і полягають в примусовому обмеженні прав і свобод особи та покладанні на неї додаткових обов'язків. Змістом покарання є примусове обмеження лише певних прав і свобод особи та покладання на неї певних додаткових обов'язків. [2, с. 331].

Ознаки покарання: 1) є заходом примусу. Примушує особу до правомірної поведінки, а у разі вчинення злочину – понести обмеження прав і свобод; – застосовується від імені держави за вироком суду. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, а судові рішення ухвалюються від імені України; 2) застосовується до особи, яка визнана винною у вчиненні злочину. Фактично застосовується лише до засудженої особи – стосовно якої винесено обвинувальний вирок. Не застосовується до особи, яка вчинила злочин, однак визнана невинною у вчиненні злочину або звільнена від кримінальної відповідальності; 3) полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого – накладенні грошових стягнень; позбавленні військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; виконанні безоплатних суспільно корисних робіт; відрахуванні грошей в дохід держави із суми заробітку; примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна; триманні в умовах ізоляції тощо [3, с. 154].

Цілі, які переслідуються кримінальним покаранням, викладені у ст. 50 КК України. Відповідно до закону, з одного боку, покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст. 50). З другого – покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність (ч. 3 ст. 50). Проблема, пов'язана з метою кримінального покарання, завжди була і залишається однією з найскладніших. Покарання слід завжди розглядати тільки як засіб досягнення певної мети, бо покарання без мети позбавлене правового і соціального сенсу. Однак зазначена мета може бути різною. Саме тому питання про мету, яку повинно переслідувати кримінальне покарання, та яким конкретно воно повинно бути, торкалися майже всі видатні філософи та правники, кожен з яких пропонував своє рішення. По-перше, метою кримінального покарання є кара, тобто певна відплата винному за вчинений ним злочин. Проте доречно зауважити, що у нашому законодавстві відтворено лише ідею кари, а на її застосування накладено суттєві обмеження. Засуджений зобов'язаний перетерпіти ті позбавлення і обмеження, що пов'язані із застосуванням до нього покарання. При цьому має бути забезпечений належний захист його законних прав і свобод. По-друге, метою кримінального покарання визнано виправлення засуджених. Виправлення засуджених – це такі зміни його особистості, які роблять його безпечним для суспільства, характеризують його схильність до правомірної поведінки, поваги до правил і традицій людського співжиття.

Саме ж це виправлення можна тлумачити у двох аспектах. Його можна розглядати як звичайну ресоціалізацію злочинця, тобто – як "юридичне виправлення", коли внаслідок, наприклад, пенітенціарного впливу засуджений не скоїть більше злочинів, головним чином тому, що він не хоче знову відбувати покарання. Але виправлення можна тлумачити як процес докорінної перебудови всього психічного складу особистості, побудови нової структури мотивів замість тих навичок, що коренились у відповідній особі до того, як її було засуджено. По-третє, метою кримінального покарання є запобігання вчиненню засудженими нових злочинів. Цю мету покарання прийнято поділяти на два різновиди – загальне та спеціальне попередження злочинів. Під загальним попередженням слід розуміти запобігання вчиненню злочинів іншими особами, що являє собою певну модифікацію теорії залякування, коли завдяки суворості покарання, встановленого у санкціях статей КК, та загальному авторитету закону про кримінальну відповідальність.

Спеціальне попередження злочинів полягає у створенні таких умов, які унеможливають або ускладнюють можливість вчинення нових злочинів особами, які вже вчинили злочин і відбувають за нього покарання. Тобто, це попередження спрямоване на запобігання переростанню одиничних злочинів у їх множину. Досягається ця мета покарання різними засобами. Як бачимо, що утримувальний ефект покарання діє відносно потенційних злочинців. Отже, можна дійти висновку, що мета покарання, тобто ідеальний кінцевий результат, якого прагне держава, – це є попередження злочинів узагалі. У цьому сенсі держава прагне попередити будь-який злочин, у тому числі вчинений необережно. Тому покарання переслідує мету попередження, виконуючи виховну функцію, впливає (хоч і по-різному) на всі категорії громадян. Тобто, можна стверджувати, що кримінальне право взагалі, а покарання зокрема має загально-попереджувальний вплив [4, с. 284-285].

Система покарань – це законодавчо закріплений вичерпний загальнообов'язковий для суду перелік видів покарань, що характеризується внутрішньою єдністю та узгодженістю. За порядком

призначення згідно зі ст. 52 КК покарання поділяються на три групи: 1) основні покарання; 2) додаткові покарання; 3) покарання, що можуть призначатися і як основні і як додаткові (змішані). Основні покарання – це покарання, що призначаються самостійно, кожне окремо. Тобто за один злочин може бути призначено одне самостійне покарання, не можуть призначатися в сукупності – два і більше основних покарання за один злочин. До основних покарань закон відносить (ч. 1 ст. 52 КК): 1) громадські роботи; 2) виправні роботи; 3) службові обмеження для військовослужбовців; 4) арешт; 5) обмеження волі; 6) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 7) позбавлення волі на певний строк; 8) довічне позбавлення волі. Додаткові покарання – це такі покарання, що призначаються лише на додаток до основних, і не можуть призначатись самостійно. До додаткових покарань закон відносить (ч. 2 ст. 52 КК): 1) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 2) конфіскацію майна. Покарання, що можуть призначатися і як основні, і як додаткові – тобто як основні вони застосовуються на загальних підставах, як додаткові – в межах, установлених Особливою частиною КК. До цих видів покарання належать (ч. 3 ст. 52 КК): 1) штраф; 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Отже, підсумовуючи вище написане покарання – це особлива форма державного примусу, що застосовується судом від імені держави до особи, яка вчинила злочин і власними діями порушила кримінальний закон. Суть покарання полягає в тому, що засуджений зазнає кари за вчинений злочин, тобто певних втрат і страждань (позбавлення волі, вільного пересування тощо). Покарання являє собою справедливий акт правосуддя. Караючи осіб винних у вчиненні злочинів, Судові органи захищають охоронювані законом особисті інтереси громадян, держави і суспільства в цілому. Покарання бувають різні, основні, додаткові та змішані, їх призначення залежить вчиненого протиправного діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник В. В.Сухонос. Суми : Університетська книга. 2016. 375 с.
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : Навчальний посібник. За заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте. 2014. 944 с.
3. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. К. : Нац. акад. внутр. справ. «Освіта України». 2016. 236 с.
4. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник [С. В. Албул, А. М. Бабенко, О. А. Гритенко, В. Я. Конопельський, В. О. Меркулова та ін.]; за ред. д.ю.н., проф. О. В. Меркулової, д.ю.н., доцента В. Я. Конопельського. Одеса. 2017. 430 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джузи. Київ : ВД «Дакор». 2018. 386 с.

В.П.Кушніт

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

П.Процак
ІППО

ЗАХИСНИК, ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Кримінальний процес – це законодавчо урегульована діяльність уповноважених службових осіб правоохоронних органів, органів прокуратури та суду направлена на здійснення досудового розслідування і судового провадження щодо скоєних кримінальних правопорушень та забезпечення виконання завдань кримінального провадження. Кримінальний процес термін не офіційний і є синонімом терміну «кримінальне провадження», який закріплений на законодавчому рівні у Кримінальному процесуальному кодексі України. Саме цим Кодексом головним чином регулюється зазначена вище діяльність, визначаються її правила та умови, суб'єкти та учасники, які мають відповідні права та обов'язки. Одним із таких учасників може бути захисник.